

Четвертак Є. О.,*кандидат філологічних наук,
доцент кафедри теорії та практики перекладу
Національного університету «Запорізька політехніка»***Островський М. Д.,***студент другого (магістерського) рівня,
група ГФ-310м
Національного університету «Запорізька політехніка»*

ПРОБЛЕМА ДОСЛІДЖЕННЯ НЕВЕРБАЛІСТИКИ В ЛІНГВІСТИЦІ

Анотація. Стаття описує основні проблеми дослідження невербалістики та висвітлює її роль в лінгвістиці. Невербалістика ідентифікує жести людини, її пози, інтерпретує посмішку, міміку, вивчає взаємодію людського спілкування і вплив невербальних засобів передачі інформації в різних сферах діяльності людини. Отже, невербалістика – це наука про повсякденне життя, та вона є необхідною завжди. Під час мовленнєвого акту саме невербальне спілкування стає більш суттєво-результативним. Невербальне спілкування виступає одним із засобів репрезентації особистісного «Я», створює певний образ співрозмовника, виступає в ролі уточнення та випередження вербального повідомлення. У невербальній поведінці визначають експресивну і перцептивну сторони. Саме експресивна складова частина комунікативного акту є причиною труднощів у встановленні нормальних міжособистісних відносин. Постає питання про використання у невербалістиці певних невербальних сигналів. Вони можуть бути спонтанними, несвідомими і завжди ширими, на відміну від звичайних слів. У невербалістиці головне місце посідає використання невербальних засобів, які передають емоційне значення в міжособистісному спілкуванні. Велика частина невербальних засобів проявляється засобами вираження емоцій, тобто за допомогою міміки. Тому треба не тільки використовувати вербальну мову під час спілкування, а й знати своєрідний «невербальний сленг» для більшого взаємопорозуміння співрозмовників. Комунікація через застосування невербального сленгу також відбувається через особисті та публічні артефакти (будинки, дороги, парки, театри, авіакомпанії і навіть громадські туалети), які мають особливе значення в контексті міжкультурної комунікації. Ці предмети символізують етичний стан та культурну приналежність кожної людини. Розглядаючи особливості невербальної комунікації та підходи до проблематики дослідження невербалістики в сучасній лінгвістиці, необхідно ідентифікувати поняття «комунікація», специфічну форму взаємодії людей у процесі спілкування».

Ключові слова: лінгвістика, невербальна комунікація, невербалістика, емоційний вплив, реципієнт.

Значна частина нашого спілкування є невербальною комунікацією. Дослідники ідентифікували, що ми щодня реагуємо на тисячі невербальних сигналів та форм поведінки, включаючи пози, міміку, погляди, жести та тональність голосу. Від наших потисків рук до зачісок – це невербальні деталі, які розкривають нас, якими ми є та впливають на те, як ми ставимося до інших людей.

Дослідження невербальних компонентів під час спілкування є одним із пріоритетних напрямів сучасної лінгвістики, дозволяючи вирішити актуальні лінгвосоціотичні, лінгвокультурологічні, прагматичні, семантичні, лінгвокогнітивні проблеми. Зважаючи на тісний взаємозв'язок когнітивної і прагматичної функцій невербальних знаків, модифікується вся прагматика дискурсивної практики [1, с. 221].

Завдяки саме теоретичним і прикладним дослідженням української школи невербалістики ми ідентифікуємо невербальну поведінку людини як спосіб її існування в просторі, прагматичні наміри комунікантів; невербальні знаки як специфічні способи пізнавальної діяльності людини; взаємозв'язок візуального та психологічного компонентів комунікації.

Для усвідомлення прагматичного потенціалу невербальної комунікації важливими є функціональне і прагматичне значення невербальних знаків у конфліктному дискурсі. Під час дослідження їх прагматики розглядають і адресантно-адресатний фактор, який забезпечує варіативність невербальних знаків [2, с. 37]. Отже, невербальна поведінка або фізіологічний вияв будь-якої особи пов'язані із життєдіяльністю її організму та слугує знаковим дескриптором під час вибору стратегій зворотної комунікативної поведінки.

Т.А. Грідіна відзначає, що спілкування є синкретичним процесом, що включає як вербальні, так і невербальні коди передачі інформації [2, с. 39]. Сукупність невербальних комунікаційних систем поділяється на кінетичну та некінетичну підсистеми. Кінетична підсистема вивчає рухи тіла в процесі комунікативної взаємодії індивідів та категорії немовних символів: міміку, жести та положення тіла. Некінетична система розглядає невербальні одиниці в таких явищах, як артефакти, парамова, тактильні засоби, хронеміка та проксеміка.

Головною метою спілкування завжди було прагнення до адекватного розуміння переданої інформації. Для того, щоб логічно донести свою думку, людина використовує багато вербальних та невербальних засобів, які пропонують мову і культура. У спілкуванні вербальні і невербальні знаки є нерозривними: в розмову включаються жести, міміка, рухи тіла, особливості фонації [3, с. 88]. У художньому тексті велику увагу необхідно приділяти саме невербальній комунікації, тобто невербалістиці, намагаючись максимально наблизити ситуації спілкування та діалоги до реальних за допомогою опису жестів, міміки та рухів, які супроводжуються мовленням героя.

Дослідники відзначають, що «вираз обличчя, пози, жести, коли йдеться про сприйняття співрозмовника як особистості, набагато ефективніші за його вербальне вираження» [4, с. 112]. Таким чином, невербальні сигнали повинні гармоніювати зі словесним мовленням, доповнюючи та підсилюючи його, хоча вони значною мірою не усвідомлюються і практично не контролюються мовцем.

Міміка відповідає за більшу частину невербального спілкування. Скільки ж інформації можна передати за допомогою посмішки чи похмурого погляду. Вираз обличчя людини часто буває першим, що ми бачимо, навіть до того, як чуємо те, що хоче сказати. Обдумані рухи та сигнали – важливий спосіб передачі сенсу без слів. Поширені жести включають розмахування руками, вказівку та використання пальців для позначення числових значень. Інші жести довільні і пов'язані з культурою.

Що стосується такого поняття, як паралінгвістика, то його відносять до голосової комунікації, яка відокремлена від реальної мови. Сюди входять такі фактори, як тон голосу, гучність, інтонація та висота звуку. Адже сильний вплив тону голосу може передавати різний сенс під час говоріння. Якщо ідентифікується сильний тон – слухачі можуть інтерпретувати це як схвалення та прояв ентузіазму. Ті самі слова, сказані невпевненим тоном, можуть вказувати на несхвалення та відсутність інтересу. Холодний тон голосу може вказувати на те, що насправді не все в порядку, але ви не хочете обговорювати це. Яскравий, щасливий тон голосу покаже, що все добре.

Поза та рухи також можуть передавати багато інформації. Дослідження мови тіла активізувалися з 1970-х років, але в теперішній час саме ЗМІ зосереджуються на надмірній інтерпретації «захисних поз», «схрещуванні рук та ніг». Що стосується «особистого простору», який є також важливим типом невербального спілкування, то на необхідну відстань та простір впливає ряд факторів, включаючи соціальні норми, культурні очікування, ситуаційні фактори, особистісні характеристики та рівень міжособистісного знайомства.

Хоча така невербальна поведінка може вказувати на наявні почуття і відносини, дослідження ж показують, що мова тіла більш тонка і менш визначена, ніж вважалося раніше. Саме очі відіграють важливу роль у невербальному спілкуванні, і такі речі, як погляд, пильний погляд і миготіння, є важливими невербальними формами поведінки. Під час комунікації погляд на іншу людину може вказувати на низку емоцій, включаючи ворожість, інтерес та потяг. Нормальний, постійний зоровий контакт часто сприймається як знак того, що людина говорить правду і заслуговує на довіру. З іншого боку, рухливі очі та нездатність підтримувати зоровий контакт часто розглядаються як показник того, що хтось бреше чи обманує. Спілкування за допомогою дотиків – ще одна важлива невербальна поведінка людини під час комунікації. Дослідники виявили, що люди з високим статусом мають тенденцію вторгтися в особистий простір інших людей із більшою частотою та інтенсивністю, ніж люди з нижчим статусом. Статеві відмінності також грають у тому, як використовують дотику передачі сенсу.

Хоча невербальне спілкування та поведінка можуть сильно відрізнятися в різних культурах, висловлювання щастя, смутку, гніву та страху на обличчях у всьому світі однакові. Виходячи з вищезазначеної інформації, можна зробити висновок, що невербалістика в лінгвістиці передається і приймається за допомогою різних сенсорних каналів: візуальних (мова жестів, міміка, пози), кінестетичних (тактильні відчуття), нюхових

(сприйняття запахів). Усі ці невербальні «сигнали» виражають різні стани та наміри (мотиви, емоції) людини [5, с. 114].

Сучасна наука невербалістика розглядає невербальні засоби спілкування з кількох позицій: у контексті розуміння загальних програм і модусів поведінки людини; формально-семантичний аналіз невербальних знаків стосовно мовних знаків; власне лінгвістичні, соціолінгвістичні, психолінгвістичні та інші аналітичні розробки, спрямовані на розпізнавання вербальних і невербальних ознак психологічних і емоційних станів, вивчення національної специфіки мовленнєвої та немовленнєвої поведінки, аналіз способів прояву невербальної поведінки.

Особливим аспектом дослідження невербалістики є її розгляд на основі художніх текстів. Переважна більшість дослідників вважають художню літературу багатим і надійним джерелом проявів невербальної поведінки людини. Опис невербальної комунікації в художньому тексті безпосередньо пов'язаний із комунікативним процесом [6, с. 95].

Аналіз структури художнього тексту не може не враховувати такі явища, насамперед під час вираження психологічного стану та почуттів героїв твору. Передача емоцій героїв здійснюється не тільки вербально, а й за допомогою невербального спілкування, а автори літературних творів наводять опис емоційного життя людини [7, с. 19]. Психологи та психолінгвісти часто беруть приклади застосування невербальних засобів із художньої літератури, щоб проілюструвати конкретну ситуацію. З іншого боку, лінгвісти також звертаються до інтерпретації невербальної поведінки персонажа художнього тексту, щоб підтвердити або спростувати інформацію, передану ним для точнішого відображення образу цього персонажа.

Невербальне спілкування, як правило, не може передати точного значення (за винятком деяких жестів). Зазвичай вони так чи інакше узгоджені зі словесним текстом. Неузгодженість окремих невербальних засобів значно ускладнює міжособистісне спілкування. Невербальні знаки в контактній комунікації маніфестують комунікативні наміри та емоційний стан того, хто говорить, та активно впливають на хід і результат мовної взаємодії, стаючи визначальною його частиною [8, с. 43]. Таким чином, створивши оптимальну модель мовної взаємодії, можна з достатнім ступенем об'єктивності «занурюватися» в канву міжособистісних відносин комунікантів і проводити паралельний аналіз різноманітних невербальних та вербально-невербальних модулів, спостерігаючи їх спільне функціонування в мові.

Регулююча функція невербальних знаків також може використовуватися для навмисного загострення відносин між учасниками комунікації. Наприклад, під час публічної дискусії, дебатів «плескання» є способом для того, щоб зупинити його промову і є проявом негативного ставлення. Емоції є невід'ємною частиною людського існування, і вони відіграють значну роль у житті людей, оскільки є формою сприйняття світу, відображаючи емоційні переживання, хвилювання, переживання [8, с. 30].

Об'єкти та зображення є інструментами, які можна використовувати для невербального спілкування. Наприклад, на онлайн-форумі ви можете вибрати аватар, який представлятиме вашу особу в мережі і передаватиме інформацію про те, хто ви і що вам подобається. Люди часто витрачають багато часу на розробку певного зображення і оточують себе об'єктами, призначеними для передачі інформації про речі, які їм важливі.

Уніформа, наприклад, може використовуватися для передачі великої кількості інформації про людину. Солдат носитиме

форму, поліцейський носитиме форму, а лікар носитиме білий лабораторний халат. Із першого погляду це вбрання розповідає людям, чим людина заробляє собі на життя.

Емоції – це форма відображення дійсності, своєрідна реакція на ситуації та події, що відбуваються в повсякденному житті. Емоційна сфера є предметом глибокого і різноманітного аналізу, який проводять представники різних наук. Лінгвістів цікавлять невербальні засоби, які використовуються для вираження почуттів мовця та емоційного впливу на реципієнта [4, с. 18]. У процесі безпосереднього спілкування емоції можуть бути виражені за допомогою позамовних засобів, міміки та пантоміміки. На письмі ці фактори закодовані мовою.

Вчені ідентифікують фундаментальні або базові емоції, кількість яких різниться з точки зору представників різних шкіл. Найбільш точною вважається класифікація емоцій, запропонована американським психологом Ч. Ізардом. Вчений виділяє такі основні емоційні стани: задоволення, інтерес, презирство, смуток, сором, гнів, здивування, огида [4, с. 63]. Також розрізняють емоції за аксіологічними ознаками (позитивними та негативними) та модальністю (радість, інтерес, смуток тощо).

Розглядаючи стилістичні особливості невербальних засобів номінації емоційного відгуку особистості, необхідно також звернути увагу на стилістичні фігури, до яких належать епітети, метафори, порівняння, повтори, персоніфікація, іронія тощо. Найуживанішим стилістичним засобом є епітет. Функцію епітета найчастіше виконують такі розглянуті лексичні групи, як емотивно-оцінна лексика, застаріла лексика та okazіоналізми [4, с. 97].

Загалом, аналіз номінації як основного способу невербального засобу актуалізації емоційного реагування особистості показав, що найчастіше зустрічаються дієслова (переважно в минулому часі, а також форми Continuous і Gerund) та іменники (включаючи окрему групу соматизмів), які використовують для номінації невербальних показників емоційного стану, рідше – прикметники та прислівники.

Детальний аналіз стилістичних аспектів невербальних засобів номінації емоційного відгуку персонажа показав, що серед найважливіших стилістичних засобів репрезентації невербальних маркерів емоційного реагування є загальноприйняті та авторські епітети, метафора, персоніфікація, порівняння, перифраз. Аналіз ролі та функцій невербальних засобів емоційного реагування особистості вказує на невербальні маркери емоційного стану та реакції, які можуть доповнювати, підтверджувати, посилювати вербальні маркери та повністю їх замінювати [2, с. 42].

Невербалістика відображається в художньому тексті за допомогою так званих соматизмів і соматичних висловлювань. Описуючи зовнішню поведінку людини під час спілкування, вони допомагають створити цілісний, точний і переконливий образ, відображаючи його думки, почуття, ставлення до світу та погляди на життя [4, с. 75]. Невербальні засоби комунікації створюють психологічний портрет особистості, характеризуючи її психологічні особливості, вихованість, освітній рівень і розкриваючи внутрішній світ і показуючи читачеві всі думки і переживання героя.

Таким чином, невербальні компоненти роблять комунікативний процес більш переконливим, достовірним, наочним і виразним. Вивчення невербальних засобів передачі емоцій мовою художнього тексту дозволяє краще пізнати твір, глибше розібрати героїв, а також вивчити мовні особливості авторського стилю та специфіку його індивідуально-авторської моделі світу.

Особливістю невербальної мови є те, що її виявлення зумовлене імпульсами нашої підсвідомості, і відсутність можливостей підробити ці імпульси дозволяє нам довіряти мові більше, ніж звичайному вербальному каналу спілкування.

Література:

1. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика: язык тела и естественный язык. Москва : НЛЮ, 2004. 581 с.
2. Гридина Т.А., Коновалова Н.И., Воробьева Н.А. Невербальная коммуникация: практикум ФГБОУ ВПО «УрГПУ». Екатеринбург, 2015. 106 с.
3. Кашкин В.Б. Основы теории коммуникации: Краткий курс. Москва : АСТ: Восток-Запад, 2007. 256 с.
4. Изард К.Э. Психология эмоций. Санкт-Петербург : Питер, 2002. 752 с.
5. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации. Москва : Рефл-бук, 1999. 653 с.
6. Seryakova I. Magic of Nonverbal Communication. Київ : ОсвітаУкраїни, 2009. 161 р.
7. Ниренберг Д., Калеро Г., Грейсон Г. Как читать мысли людей. Практ. руководство по расшифровке языка тела. Минск : Попурри, 2012. 144 с.
8. Buerkel-Rothfus N. Communication: Competencies and Contexts. New York : Newbery Award Records, 1985. С. 112–122.

Chetvertak Ye., Ostrovsky N. The problem non-verbalistics's in linguistics

Summary. The article has been devoted to the description of main non-verbalistics's problems and highlights role in linguistics. Non-verbalistics identifies human gestures, postures, interprets smiles, facial expressions, studies the interaction of human communication and the impact of nonverbal means of transmitting information in various areas of human activity. Thus, nonverbalism is the science of everyday life, and it is always necessary. During the speech act, non-verbal communication has become more significant and effective. Non-verbal communication is one of the representing means of personal "I", creates a certain image of the interlocutor, acts as a clarification and anticipation of the verbal message. In nonverbal behavior determine the expressive and perceptual sides. It is the expressive component of the communicative act that causes difficulties in establishing normal interpersonal relationships. The many question has been arising in the use of non-verbal signals in studies. It can be spontaneous, unconscious and always sincere, unlike ordinary words. In nonverbal studies, the main place is the use of nonverbal means that convey emotional significance in interpersonal communication. Most non-verbal means are manifested by means of expression of emotions, through facial expressions. Therefore, it is necessary for using verbal language in communication, and also for knowing a kind of "non-verbal slang" for greater mutual understanding interlocutors. Communication, by using nonverbal slang, also occurs through personal and public artifacts (houses, roads, parks, theaters, airlines and even public toilets), which are particularly important in the intercultural communication context. These items have been symbolizing the ethical status and cultural affiliation of each person. Considering the features of non-verbal communication and approaches to the study of non-verbal studies in modern linguistics, it is necessary to identify the concept of "communication", a specific form of human interaction in the communication process.

Key words: linguistics, nonverbal communication, non-verbalistics, emotional influence, recipient.